

معرفی کتاب:

The Archaeology of Iran from the Palaeolithic to the Achaemenid Empire

باستان‌شناسی ایران: از دوره پارینه‌سنگی تا شاهنشاهی هخامنشی

مینا مدیحی

دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. mina127102madihy@gmail.com

درآمد:

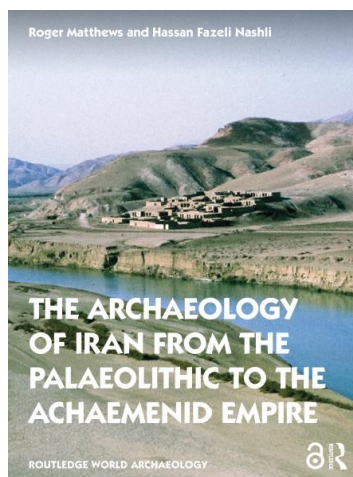
در تیرماه سال ۱۴۰۱ کتابی به زبان انگلیسی با نام *The Archaeology of Iran from the Palaeolithic to the Achaemenid Empire* منتشر شد (شکل ۱) که عنوان فارسی آن چنین است: (باستان‌شناسی ایران: از دوره پارینه‌سنگی تا شاهنشاهی هخامنشی) و توجه باستان‌شناسان و ایران‌شناسان زیادی از جمله باستان‌شناسان ایرانی و خارجی را به خود اختصاص داد. همان‌گونه که از عنوان آن برمی‌آید در این کتاب به معرفی جامع و نوینی از پژوهش‌های باستان‌شناسی در ایران از دوره پارینه‌سنگی تا پایان دوره هخامنشی در ۳۳۰ پ.م پرداخته شده است. از شاخص‌های اصلی این کتاب، استفاده از جدیدترین مطالعات باستان‌شناسی و همکاری با ۵۴ باستان‌شناس ایرانی و ۶۴ باستان‌شناس خارجی است که این همکاری برگ نوینی از مطالعات باستان‌شناسی ایران را رقم زده است. استفاده از مطالعات میان‌رشته‌ای و همچنین استفاده از بیش از ۵۰۰ تصویر رنگی، بیش از ۳۰۰۰ منبع علمی و جدیدترین نقشه‌ها و موضوعات شامل تعاملات انسان و محیط، تغییرات اقلیمی، پیچیدگی‌های جامع، هویت‌های فردی و اجتماعی این کتاب را تبدیل به یک مرجع علمی در مطالعات ایران‌شناسی کرده است. این کتاب توسط دکتر راجر ماتیبوز^۱ و دکتر حسن فاضلی نشلی^۱ در قالب ۶۵۲ صفحه

^۱ راجر ماتیبوز دانش آموخته باستان‌شناسی از دانشگاه‌های منچستر و کمبریج و اینک استاد باستان‌شناسی خاور نزدیک در دانشگاه ری‌دینگ است. ایشان رئیس مؤسسه رشید (RASHID International) و مدیر اسبق مؤسسه باستان‌شناسی بریتانیا در عراق و آنکارا بوده است. وی عضو منتخب آکادمی بریتانیا و یکی از اعضای مسئول مؤسسه باستان‌شناسی آلمان است. او بیش از ۳۵ سال در پروژه‌های میدانی بزرگی در عراق، ایران، سوریه و ترکیه شرکت کرده است و مقالات متنوعی دربارهٔ پیش از تاریخ ایران، عراق و ترکیه منتشر کرده است. پروژه‌های فعلی ایشان دربارهٔ جوامع آغاز کشاورزی ایران و عراق متمرکز است. با توجه به مرکز آمار پایگاه جهانی اسکوپوس، راجر ماتیبوز رتبه ۵ را در میان اساتید باستان‌شناسی در دانشگاه ری‌دینگ، رتبه ۱۲۰ در میان باستان‌شناسان اروپایی و در رتبه ۲۶۷ در میان باستان‌شناسان جهان است (برای اطلاع بیشتر می‌توانید به (ادامه در زیر نویس صفحه بعد)

در ابعاد ۲۶ در ۲۰ و قطر ۳.۱۷ سانتی‌متر است. تمامی صفحات کتاب با کاغذ تمام‌گلاسه به رشته‌تحریر درآمده است و برای دسترسی راحت باستان‌شناسان به‌صورت رایگان در سایت زیر قرار داده شده است:

<https://www.taylorfrancis.com/books/oa-mono/10.4324/9781003224129/archaeology-iran-palaeolithic-achaemenid-empire-roger-matthews-hassan-fazeli-nashli-amy-richardson>

شکل ۱: تصویر جلد کتاب باستان‌شناسی ایران

می‌توان به سایت <https://www.adscientificindex.com/scientist/roger-matthews/1155870> و برای آشنایی با انتشارات او مراجعه <https://scholar.google.co.th/citations?hl=en&user=r1CXAg0AAAAJ> فرمایید.

^۱ **حسن فاضلی نشلی**، دانش‌آموخته رشته باستان‌شناسی از دانشگاه‌های تهران و برادفورد و اکنون استاد تمام رشته باستان‌شناسی در دانشگاه تهران است. او از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ مدیر پژوهشکده باستان‌شناسی ایران بوده و اکنون عضو مسئول مؤسسه باستان‌شناسی آلمان است. ایشان از سال ۱۳۷۴ (۱۹۹۶م) آغاز به انجام پروژه‌های تحقیقاتی مشترک بین المللی با همکاران و دانشگاه‌هایی از ایالات متحده آمریکا، آلمان، بریتانیا، ایتالیا، لهستان و چین کرده است. وی با بیش از ۲۵ سال فعالیت میدانی در فلات مرکزی ایران و اینک در نواحی شمالی رشته کوه البرز با تمرکز بر تحولات فرهنگی و اجتماعی-اقتصادی جوامع پیش از تاریخ از اواخر دوران فراپارینه‌سنگی تا عصر آهن را هدایت و مطالعه می‌نماید؛ او از سال ۱۹۹۵ (۲۰۱۷م) پروژه‌های میان رشته‌ای را در استان مازندران در شمال ایران به منظور بررسی تعاملات دراز مدت انسان و محیط در دوره‌های هولوسن قدیم و میانی را آغاز کرده است. همچنین امروزه به عنوان پژوهشگر ممتاز جاده ابریشم در حال فعالیت است. ایشان با اتکا به رویکردهای میان رشته‌ای از جمله مطالعات دیرین اقلیم‌شناسی، جانورباستان‌شناسی، گیاهباستان‌شناسی و دیگر مطالعات میان رشته‌ای، به بررسی تعاملات میان انسان و محیط در دوران آغاز کشاورزی در محوطه‌هایی مانند غار هوتو، غار کمر بند و محوطه کمیشانی پرداخته است. با توجه به مرکز آمار پایگاه جهانی اسکوپوس رتبه علمی او در میان باستان‌شناسان ایرانی، رتبه ۱، در میان باستان‌شناسان آسیایی در رتبه ۳۴ و در میان باستان‌شناسان جهان در رتبه ۳۹۴ قرار گرفته است (برای اطلاع بیشتر می‌توانید به

<https://www.adscientificindex.com/scientist/hassan-fazeli-nashli/362636>

و برای آشنایی با انتشارات او می‌توانید به سایت مراجعه فرمایید).

<https://scholar.google.co.th/citations?hl=en&user=WvkrK1wAAAAJ>

درباره کتاب:

کتاب باستان‌شناسی ایران: از دوران پارینه‌سنگی تا شاهنشاهی هخامنشیان، اولین مطالعه تحلیلی و میان‌رشته‌ای است که از سال ۱۳۸۱ (۲۰۰۲ م) مراحل نگارش آن آغاز و پس از گذشت ۱۲ سال، در سال ۱۴۰۱ (۲۰۲۲) این کتاب منتشر گردید که باستان‌شناسی ایران را از دوره پارینه‌سنگی تا پایان شاهنشاهی هخامنشی در ۳۳۰ پیش از میلاد به رشته تحریر درآورده است. این کتاب در اولین چاپ آن که در تاریخ ۹ تیرماه ۱۴۰۱ (۲۰۲۲/۳۰/۰۶) توسط انتشارات روتلج^۱ و با حمایت دانشگاه ری‌دینگ در لندن در غالب ۶۵۲ صفحه با ISBN : 9781003224129 چاپ و به صورت رایگان در اختیار باستان‌شناسان قرار گرفت. در این کتاب به باستان‌شناسی ایران پرداخته می‌شود و علاوه بر معرفی محوطه‌های باستانی و منطقه‌های مختلف ایران به چالش‌های روز باستان‌شناسی از جمله ارتباط میان انسان و محیط، تغییرات اقلیمی، چالش‌های روستائینی و شهرنشینی، هویت‌های فردی و اجتماعی، جنسیت و نقش آن در شکل‌گیری جوامع، فناوری و تخصص‌گرایی، اهمیت سیستم نگارش در پیچیدگی‌های اجتماعی با استفاده از مطالعات میان‌رشته‌ای از قبیل دیرین‌اقلیم‌شناسی، جانورباستان‌شناسی، گیاه‌باستان‌شناسی و دیگر مطالعات میان‌رشته‌ای پرداخته است.

این کتاب در ۱۲ فصل و به ترتیب زمانی به رشته تحریر درآمده است؛ فصل ۱: باستان‌شناسی اولیه ایران، چشم‌اندازهایی از گذشته تا امروز؛ فصل ۲: موقعیت ایران: زمین، محیط‌زیست و زیست‌بوم‌شناسی؛ فصل ۳: نگاهی به گذشته ایران: تاریخچه مطالعات باستان‌شناسی؛ فصل ۴: مردم ایران: دوره پارینه‌سنگی، از ۵۰۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ پیش از عصر حاضر؛ فصل ۵: اهلی‌سازی در ایران: دوره نوسنگی، ۱۰۰۰۰-۵۲۰۰ پیش از میلاد؛ فصل ۶: پیچیدگی‌های اجتماعی اولیه در ایران: دوره مس‌سنگی، ۵۲۰۰-۳۲۰۰ پیش از میلاد؛ فصل ۷: نخستین دولت ایرانی: افق آغاز - ایلامی، ۳۲۰۰-۲۹۰۰ پیش از میلاد؛ فصل ۸: جابه‌جایی مردم: شبکه‌های پیش از تاریخ عصر مفرغ در ایران، ۳۴۰۰-۱۱۰۰ پیش از میلاد؛ فصل ۹: ایران فراتر از مرزها: جوامع عصر مفرغ در شرق ایران، ۳۱۰۰-۱۲۵۰ پیش از میلاد؛ فصل ۱۰: ایلام در دنیای عصر مفرغ در جنوب غرب آسیا، ۲۹۰۰-۱۱۰۰ پیش از میلاد؛ فصل ۱۱: شاهنشاهی ایران: روستاها، شهرها، ایالت‌ها و شاهنشاهی‌های عصر آهن، ۱۲۵۰-۳۳۰ پیش از میلاد؛ فصل ۱۲: مضامین و مسائل باستان‌شناسی ایران قدیم است.

فصل اول:

این فصل کتاب شامل صفحات ۱ تا ۶ می‌شود که به مسائل و پتانسیل‌های باستان‌شناسی ایران پرداخته می‌شود. یکی از مهم‌ترین مسائل این کتاب، مطالعه و شناخت ایران باستان و افزایش شناخت و درک جامعه ایران امروزی است. نویسندگان بر این باورند که ایران با موقعیت ژئوپلیتیک خود دارای نقشی اساسی از گذشته تا به امروز بوده است و بر این باورند که با شناخت ایران و فرهنگ غنی آن می‌توان مسائل روز جامعه ایران را حل نماید. نویسندگان برای بررسی دوره-ای، موضوعات و چالش‌های جهانی را به ۵ گروه دسته‌بندی کرده‌اند که شامل: ۱- ظهور، جوامع و پیچیدگی؛ ۲- تاب‌آوری، پایداری، انتقال و فروپاشی؛ ۳- جابه‌جایی، تحرک و مهاجرت؛ ۴- شناخت، رفتار و هویت؛ ۵- تعامل انسان و محیط می‌باشد. باتوجه به این ۵ گروه عمده، نویسندگان به توضیح هر یک از این مفاهیم و چرایی تألیف این کتاب و موضوعات آن پرداخته‌اند.

¹ Routledge

فصل دوم:

این فصل کتاب شامل صفحات ۶ تا ۲۲ می‌شود که به موقعیت جغرافیایی ایران، ویژگی‌های اقلیمی و چشم‌انداز ایران پرداخته است. همچنین در این کتاب ایران به مناطق مختلف تقسیم شده است که شامل: دشت‌های خوزستان، کوه‌های زاگرس، ارتفاعات شمالی، ارتفاعات شرقی و بخش‌های مرکزی است و معرفی محوطه‌های باستانی نیز بر اساس این ترتیب مکانی است. از بهترین ویژگی‌های این فصل استفاده از نقشه‌های متفاوت است.

فصل سوم:

این فصل با عنوان «نگاهی به گذشته ایران: تاریخچه مطالعات باستان‌شناسی» از صفحات ۲۲ تا ۳۵ را شامل می‌شود و به تاریخچه مطالعات باستان‌شناسی ایران و فرازها و فرودهای مطالعات باستان‌شناسی در ایران پرداخته است. در بخش اول به ظهور این رشته در سال‌های ۱۸۰۰ تا ۱۹۳۰م و مشکلات این رشته در مرحله آغازین آن و در بخش دوم به مطالعات بین‌المللی این رشته در سال‌های ۱۹۳۱-۱۹۵۸م می‌پردازد. در بخش سوم به عصر طلایی باستان‌شناسی ایران در طی سال‌های ۱۹۵۹ تا ۱۹۷۹م و دوران پسا انقلاب اسلامی در طی سال‌های ۱۹۷۹ تا ۲۰۰۰م در بخش چهارم این فصل پرداخته شده است. در بخش پنجم به تولد دوباره این رشته در سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۰ پرداخته می‌شود. از ویژگی‌های شاخص این فصل بررسی چالش‌های هر بازه زمانی و اشاره به رویدادهای مهم، استفاده از جداول زمانی و همچنین استفاده از تصاویر شاخص هر بازه زمانی است.

فصل چهارم:

فصل چهارم با «عنوان مردم ایران: دوره پارینه‌سنگی، از ۵۰۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ پیش از عصر حاضر» از صفحات ۳۵ تا ۵۴ را شامل می‌شود. در بخش نخست، به معرفی «دوره پارینه‌سنگی قدیم در بازه زمانی ۵۰۰۰۰۰ تا ۲۰۰۰۰۰ پیش از عصر حاضر» و معرفی دست‌افزارها و محوطه‌های این بازه زمانی در ایران و در بخش دوم، با عنوان «پیچیده و جالب، به معرفی دوره پارینه‌سنگی میانی در بازه زمانی ۲۰۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰ پیش از عصر حاضر» و محوطه‌ها و یافته‌های فرهنگی این بازه زمانی در مناطق ایران در منطقه زاگرس، ارتفاعات شمالی و منطقه دریای کاسپی، فلات مرکزی، ارتفاعات شرقی و همچنین روندهای دوره پارینه‌سنگی میانی در ایران می‌پردازد؛ در بخش سوم با عنوان «اولین انقلاب ایران به بررسی دوره پارینه‌سنگی جدید و دوره فراپارینه‌سنگی در بازه زمانی ۴۵۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ پیش از عصر حاضر» در ایران و در آخرین بخش از این فصل با عنوان «پایان پارینه‌سنگی در ایران: ایجاد اجتماعات انسانی»، به ایجاد اجتماعات انسانی پرداخته می‌شود. از شاخص‌ترین ویژگی‌های این فصل، معرفی و بررسی یافته‌های جدیدترین کاوش‌ها و محوطه‌ها در این بازه زمانی و استفاده از یافته‌ها، نقشه پراکنش محوطه‌ها و تاریخ‌گذاری‌های این بازه زمانی طولانی با عناوین جالب و فراتر از کلیشه‌های باستان‌شناسی است.

فصل پنجم:

فصل پنجم با عنوان «اهل سازی در ایران: دوره نوسنگی، ۱۰۰۰۰-۵۲۰۰ پ.م.» به بررسی دوره نوسنگی در ایران پرداخته می‌شود که شامل صفحات ۵۴ تا ۱۱۱ کتاب است. در بخش نخست به «دوره گذار به نوسنگی در ایران» و در بخش دوم با عنوان «مطالعه در مورد نوسنگی ایران» به نظریات این دوره و محوطه‌های فرهنگی می‌پردازند. نویسندگان در بخش سوم درباره «اصطلاحات و گاهنگاری نوسنگی در ایران» با ارائه جداول زمانی، شاخص‌های اقلیمی و پدیده‌های اقلیمی سخن می‌گویند. در بخش چهارم به بررسی «گذار از دوره فراپارینه‌سنگی به نوسنگی در ۱۱۰۰۰ تا ۹۸۰۰ پ.م.» و محوطه‌های آن در چارچوب مناطق پنج‌گانه، در بخش پنجم با عنوان «منطقه شکل‌گیری: دوره نوسنگی قدیم در زاگرس در بازه زمانی ۹۸۰۰ تا ۷۰۰۰ پ.م.» به بررسی محوطه‌های زاگرس و شاخص‌ها و یافته‌های باستان‌شناسی هر محوطه، بخش دیگر با عنوان «زاگرس مرکزی: ناحیه هسته‌ای دگرگونی‌های نوسنگی قدیم در منطقه زاگرس مرکزی»، بخش بعدی با عنوان «شایعه‌پراکنی: پراکندگی‌های دوره نوسنگی در سراسر ایران، ۷۵۰۰-۶۵۰۰ پ.م.» به محوطه‌های این بازه زمانی در ایران می‌پردازد. در ادامه با بخش «دوره نوسنگی قدیم فراتر از منطقه زاگرس» به بررسی محوطه‌های نوسنگی در ایران و در بخش بعد با عنوان «تبدیل شدن به کشاورزان، دامداران و روستاییان: اوج نوسنگی، ۶۵۰۰-۵۲۰۰ پ.م.» به بررسی این بازه زمانی در ایران و در بخش بعدی با عنوان «اهمیت سفال» و «مرکز و جنوب مرکزی زاگرس»، «زاگرس جنوبی و فارس»، «جنوب شرقی ایران»، «شمال غربی ایران و قفقاز»، «فلات مرکزی و شمالی» و «شمال شرق ایران و ترکمنستان» پرداخته می‌شود. استفاده از نمودارها، نقشه‌های متفاوت، جداول گاهنگاری، معرفی محوطه‌ها و یافته‌های باستان‌شناسی، جداول اقلیمی، مطالعات دیرین اقلیم و مطالعات جانور باستان‌شناسی به بررسی کامل و همه‌جانبه دوره نوسنگی در ایران از همه زوایا پرداخته می‌شود.

فصل ششم:

«پیچیدگی‌های اجتماعی اولیه در ایران: دوره مس‌سنگی، ۵۲۰۰-۳۲۰۰ پ.م.» عنوان فصل ششم است که از صفحه ۱۱۱ آغاز و تا صفحه ۱۸۸ به پایان می‌رسد. در این فصل به دوره مس‌سنگی و پیچیدگی‌های اجتماعی در این بازه زمانی مهم در پیش از تاریخ ایران پرداخته می‌شود. در بخش نخست این فصل با عنوان «اهلی شدن جوامع انسانی: جوامع مس‌سنگی ایران» به نظام اجتماعی جامعه در دوره مس‌سنگی پرداخته می‌شود. پس از آن در بخش دوم با عنوان «گام‌های نخست: جوامع مس‌سنگی شمال و مرکز ایران»، در بخش سوم «گذار از نوسنگی جدید به دوران مس‌سنگی قدیم در شمال غربی ایران: ۵۴۰۰-۴۵۰۰ پ.م.»، در بخش‌های بعدی «مس‌سنگی توسعه‌یافته در شمال غربی ایران، ۴۵۰۰-۳۲۰۰ پ.م.»، «مس‌سنگی انتقالی در شمال مرکزی ایران، ۵۳۰۰-۴۳۰۰ پ.م.» به بررسی همه‌جانبه دوره مس‌سنگی در شمال غربی ایران می‌پردازد. در بخش دیگر با عناوین «الگوهای استقرار و استراتژی‌های تهیه غذا»، «تخصص‌گرایی، سفال و معماری»، «ماهیت جامعه: سلسله‌مراتبی یا فرا برابری گرایی» به بررسی نظریات و رهیافت‌های اساسی در مطالعات پیچیدگی جوامع در دوره مس‌سنگی پرداخته می‌شود. در گام بعدی «مس‌سنگی توسعه‌یافته در شمال مرکزی ایران، ۴۳۰۰-۳۳۰۰ پ.م.»، «الگوهای استقرار و استراتژی‌های تهیه غذا»، «سفال و فلز گری و شبکه‌های جابه‌جایی»، «سفال و ارتباطات: جوامع مس‌سنگی زاگرس مرکزی و شمالی»، «دوره مس‌سنگی قدیم: ۵۵۰۰-۵۰۰۰ پ.م.»، «دوره مس‌سنگی

میانی، ۳۸۰۰-۵۰۰۰ پ.م»، «دوره مس‌سنگی جدید، ۳۸۰۰-۳۲۰۰ پ.م»، «پیچیدگی‌های اجتماعی و کوچ روی و دامداری»، «گاهنگاری»، «دوره شوشان قدیم، ۵۷۰۰-۵۴۰۰ پ.م»، «دوره شوشان میانه، ۵۴۰۰-۴۶۰۰ پ.م»، «دوره شوشان جدید، ۴۶۰۰-۴۰۰۰ پ.م»، «دوره مس‌سنگی جدید: ۴۰۰۰-۳۱۰۰ پ.م: تشکیل دولت و اصلاحات و تجدید حیات شوش و چغامیش»، «توضیح شواهد از خوزستان در دوره مس‌سنگی جدید: برخی از تلاش‌ها»، «دوره مس‌سنگی قدیم در فارس، ۵۰۰۰-۴۰۰۰ پ.م: یک‌جانشینی یا کوچ‌نشینی (یا هر دو)؟»، «دوره مس‌سنگی جدید در فارس، ۴۰۰۰-۳۲۰۰ پ.م: توسعه و ادغام»، «دوره مس‌سنگی قدیم در جنوب شرقی ایران، ۵۰۰۰-۴۰۰۰ پ.م: تپه یحیی در جلو»، «مس‌سنگی کلیدوسکوپ: مسیرهای متفاوت و پراکنده به‌سوی پیچیدگی» از عناوین این فصل هستند که باتوجه به هر عنوان به بررسی دوره مس‌سنگی در مناطق شمال غربی ایران، شمال مرکزی ایران، خوزستان، فارس و جنوب شرقی ایران و همچنین بررسی نظریات این دوره پرداخته می‌شود.

فصل هفتم:

«نخستین دولت ایرانی: افق آغاز - ایلامی، ۳۲۰۰-۲۹۰۰ پیش از میلاد» عنوان فصل هفتم است و این فصل از صفحات ۱۸۸ تا ۲۳۶ را در بر می‌گیرد. عناوین بخش‌های این فصل بدین شرح است: «عصر مفرغ قدیم در ایران: منطقه‌ای شدن و ارتباطات متقابل»، «مواجهه و تعریف یک پدیده فرهنگی: افق آغاز ایلامی»، «گاهنگاری آغاز - ایلامی: یک موضوع پر از ابهام اما پراهمیت»، «شوش در دوره شوش III: گسست و تداوم»، «نگارش و مهر در شوش در دوره شوش III»، «اهمیت شوش در دوره شوش III»، «دشت رامهرمز: تل گسر»، «تل ملیان/انسان و منطقه فارس»، «افق آغاز-ایلامی در شرق ایران»، «تپه یحیی در کرمان: خارجی مستحکم»، «شهر سوخته: بر فراز افق آغاز-ایلامی؟»، «حضور آغاز-ایلامیان در شمال مرکزی، شمال شرقی و مرکز ایران»، «مشخص کردن افق آغاز-ایلامی»، «پایان دنیای آغاز-ایلامی» عناوین اصلی این بخش هستند که به بررسی کامل دوره آغاز-ایلامی، فرازها و فرودهای این دوره و محوطه‌های شاخص در این بازه زمانی می‌پردازد.

فصل هشتم:

«جابه‌جایی مردم: شبکه‌های پیش از تاریخ عصر مفرغ در ایران، ۳۴۰۰-۱۱۰۰ پیش از میلاد» از صفحه ۲۳۶ آغاز و تا صفحه ۲۸۶ به پایان می‌رسد. در این فصل به کوچ‌روی و شبکه کوچ رو در عصر مفرغ با عناوین «ایران فراتر از افق آغاز-ایلامی»، «فرهنگ ماورا قفقاز قدیم (ETC) در ایران، ۳۴۰۰-۲۶۰۰ پ.م: ایدئولوژی خانه و منزل»، «تاریخچه مطالعات فرهنگ ماورا قفقاز قدیم (ETC) در شمال غرب ایران»، «گاهنگاری ماورا قفقاز قدیم (ETC)»، «مناطق و محوطه - های ETC در ایران»، «شمال غرب ایران در دوره فرهنگی»، «مناطق مرزی ETC ۱: دشت قزوین، گیلان و غرب مازندران»، «مناطق مرزی ETC ۲: منطقه زاگرس مرکزی»، «الگوهای استقرار ETC در ایران»، «محوطه‌های ETC به‌عنوان مبانی جدید»، «بازه استقرار در محوطه‌های ETC»، «متروک شدن محوطه‌های ETC»، «مقیاس و تراکم استقرارگاه‌های ETC»، «هویت ETC: جامعه و اقتصاد»، «گسترش ETC: یکی از اجزای یک پدیده بزرگ؟»، «شمال غربی ایران در عصر مفرغ میانی و جدید، ۲۱۰۰-۱۲۵۰ پ.م»، «فلات مرکزی ایران، ۳۰۰۰-۱۲۵۰ پ.م»،

«لرستان و تدفین مردگان، ۳۰۰۰-۱۲۰۰ پ.م»، «تعریف لرستان»، «پژوهش‌های باستان‌شناسی در لرستان»، «گاهنگاری لرستان»، «لرستان در عصر مفرغ قدیم I»، «لرستان در عصر مفرغ قدیم II و III»، «گودین III: ۱۲۰۰ سال اهلی‌سازی»، «لرستان در عصر مفرغ قدیم IV و پس از آن»، «مسئله لرستان در عصر مفرغ»، «جغرافیای فرهنگی فارس»، «استقرارهای بانس جدید در فارس، ۲۹۰۰-۲۳۰۰ پ.م»، «قلعه و استقرار دوره ایلام میانه در فارس، ۱۶۰۰-۱۱۰۰ پ.م»، «تفسیر سکونتگاه و جامعه در عصر مفرغ فارس»، «نتیجه‌گیری: موزائیک سیاسی-اجتماعی عصر مفرغ در غرب ایران». همان‌طور که از عناوین مشخص است این فصل به بررسی عصر مفرغ فارغ از دوره آغاز-ایلامی می‌پردازد. استفاده از داده‌های میان‌رشته‌ای از جمله گیاه‌باستان‌شناسی و جانورباستان‌شناسی و استفاده از تصاویر و جداول و نمونه‌ها از شاخصه‌های این فصل است.

فصل نهم:

«ایران فراتر از مرزها: جوامع عصر مفرغ در شرق ایران، ۳۱۰۰-۱۲۵۰ پیش از میلاد» عنوان فصل نهم این کتاب است که از صفحه ۲۸۶ آغاز و تا صفحه ۳۴۰ ادامه می‌یابد. عناوین بخش‌های این فصل شامل «شرق ایران در کانتکست فرهنگی آن: دنیاهای به‌هم‌پیوسته»، «جنوب شرقی ایران در عصر مفرغ»، «در حاشیه: باستان‌شناسی دوره مفرغ قدیم در دشت لوت غربی»، «جوامع مرتبط: مجموعه رود بمپور و حوزه جازموریان»، «تمدن هیرمند: شهر سوخته، نگینی در تاج سیستان»، «فروپاشی اقلیمی: عصر مفرغ در جنوب شرقی ایران»، «سرزمین ناشناخته: شمال شرقی ایران و همسایگان آن در عصر مفرغ»، «باستان‌شناسی عصر مفرغ خراسان»، «باستان‌شناسی عصر مفرغ سمنان، مازندران و خراسان جنوبی»، «BMAC (فرهنگ بلخی-مرویی) و پایان عصر مفرغ در شمال شرق ایران»، «شرق ایران در عصر مفرغ: ماهیت جامعه» است. در این فصل به عصر مفرغ در مناطق شرقی ایران پرداخته می‌شود.

فصل دهم:

«ایلام در دنیای عصر مفرغ در جنوب غرب آسیا، ۲۹۰۰-۱۱۰۰ پیش از میلاد» عنوان فصل دهم است که از صفحات ۳۴۰-۳۹۳ کتاب را در بر می‌گیرد. عناوین این فصل که به موضوع ایلام در فلات ایران می‌پردازد شامل: «ایلام: موضوع کلیدی»، «خوزستان و ایالت ایلام قدیم»، «شوش در هزاره سوم پیش از میلاد گاهنگاری شوش C-III»، «شوش IV و شوش V»، «ظهور ایلام و اوان، ۲۸۰۰-۲۳۵۰ پ.م»، «درگیری شاهنشاهی اکدی و اور III با ایلام و ایران، ۲۳۵۰-۲۰۰۰ (کالیبره شده) پ.م»، «ایلام در شاهنشاهی اکد، ۲۳۵۰-۲۱۰۰ (کالیبره شده) پ.م»، «میان پرده قهرمان محلی: پوزور-اینشوشیناک، ۲۱۵۰-۲۰۰۰ (کالیبره شده) پ.م»، «وزیران بزرگ ایلام: دوره ایلام قدیم، ۱۹۵۰-۱۵۰۰ پ.م»، «دولت رشد یافته ایلامی: دوره ایلام میانه، ۱۵۰۰-۱۱۰۰ پ.م»، «آیین صنعت و مرگ: باستان‌شناسی ایلام میانه I و هفت تپه (کیناک)»، «چنان که پیشینیان هرگز نساخته‌اند: باستان‌شناسی ایلام میانه II و چغازنبیل (ال اوتناش-نایپیریشا)»، «شوش و فراتر از آن: باستان‌شناسی ایلام III»، «ایلام در دنیای عصر مفرغ جنوب غربی آسیا: دری همیشه گردان یا یک دوگانگی عمیق؟» است که نشان از بررسی این دوره با بررسی مطالعات اقلیمی از جمله پدیده اقلیمی ۴.۲ و یافته‌های گیاه‌باستان‌شناسی و جانورباستان‌شناسی به صورت کامل است.

فصل یازدهم:

این فصل با عنوان «شاهنشاهی ایران: روستاها، شهرها، ایالت‌ها و شاهنشاهی‌های عصر آهن، ۱۲۵۰-۳۳۰ پیش از میلاد» طولانی‌ترین فصل این کتاب است (صفحات ۳۹۳ تا ۴۹۹). عناوین بخش‌های این فصل که به‌صورت کامل به معرفی دورهٔ عصر آهن می‌پردازد شامل «از روستائیشینی به شاهنشاهی در عصر آهن»، «ایران در عصر مهاجرت ایرانیان»، «فروپاشی اقلیمی و اقلیم شاهنشاهی»، «مطالعات شاهنشاهی»، «شمال غربی ایران در عصر آهن، ۱۲۵۰-۵۵۰ ق.م»، «شمال، مرکز و شمال شرق ایران در عصر آهن، ۱۲۵۰-۶۰۰ پ.م»، «لرستان در عصر آهن، ۱۲۵۰-۶۰۰ پ.م»، «پادشاهی ایلامی جدید، ۱۰۰۰-۵۳۹ پ.م»، «جنوب شرقی ایران در عصر آهن، ۱۲۵۰-۵۵۰ پ.م»، «مطالعات بستر: مادهای مقتدر طلوع خورشید ۷۵۰-۵۵۰ (کالیبره شده) پ.م»، «ایران هخامنشی: باستان‌شناسی یک شاهنشاهی در مقیاس جهانی، ۳۳۰-۵۵۰ پ.م»، «ایران در عصر آهن: اقلیم و جامعه» است. در این فصل به‌صورت کامل به معرفی عصر آهن در ایران با استفاده از جدیدترین مطالعات پرداخته شده است.

فصل دوازدهم:

عنوان فصل نهایی این کتاب "مضامین و مسائل باستان‌شناسی ایران قدیم" (صفحات ۴۹۹ تا ۵۱۱) است. در این فصل به بررسی تعاملات میان انسان و محیط در پیش از تاریخ ایران، تغییرات اقلیمی، تأثیر محیط بر انسان و انسان بر محیط، بررسی هویت پیش از تاریخی ایران از منظر فردی و اجتماعی، شکل‌گیری جوامع، پیچیدگی‌های اجتماعی، نابرابری‌های اجتماعی، فرازاها و فرودهای جوامع پیش از تاریخ می‌پردازد و در نهایت به چالش‌ها و ابهامات باستان‌شناسی ایران پرداخته می‌شود.

سرانجام:

در کلام پایانی چنین به نظر می‌رسد که این کتاب را می‌توان در میان یکی از مدون‌ترین کتب باستان‌شناسی ایران جای داد. پیش از این پژوهش‌های زیادی دربارهٔ باستان‌شناسی ایران انجام شده است اما این کتاب از جهت موارد ذکر شده به عنوان یک مرجع علمی شناخته می‌شود که در راستای باستان‌شناسی روز جهان از علوم میان‌رشته‌ای استفاده کرده و استفاده از مطالعات دیرین‌اقلیم‌شناسی، توجه به پدیده‌های اقلیمی در ظهور و فروپاشی جوامع، پیچیدگی جوامع، مطالعات گیاه‌باستان‌شناسی و جامعه‌شناسی از ویژگی‌های شاخصه این کتاب است. علاوه بر آن استفاده از تصاویر رنگی و باکیفیت، جداول، نمودارهای متعدد و نقشه‌ها سبب شده است که در کنار تازگی مطالب، از نظر بصری نیز زیبا و چشم‌نواز گردد. برای یکپارچگی کلام و محتوا از یک ساختار در منطقه و نام محتواها استفاده شده است. شیوایی کلام و دوری از زیاده‌گویی، ترتیب زمانی و ترتیب مکانی مسبب ساختار منسجم کتاب شده است. همکاری با باستان‌شناسان ایرانی و خارجی سبب شده است که از جدیدترین یافته‌های باستان‌شناسی بهره ببرند که این از مزیت‌های مهم این کتاب است.